

Cinsiyetli Bir Küresel Kriz Mi?: Covid-19 Salgını Gölgesinde Ekonomide Küresel Cinsiyet Eşitsizliği

A Gendered Global Crisis?: Global Gender Inequality in the Economy in the Shadow of the Covid-19 Pandemic

BURCU YERLİKAYA¹

DOI: [10.47934/tife.11.01.05](https://doi.org/10.47934/tife.11.01.05)

Ö Z

2020 yılının ilk çeyreğinde tüm dünyada etkisi hissedilen COVID-19 salgını kısa sürede sosyoekonomik bir krize dönüşmüştür. Bu süreçte kadınlar hâlihazırdaki dezavantajları nedeniyle krizi daha derinden hissetmiştir. Kadınlar, tarihsel rolleri nedeniyle özel alanın başat aktörleri olarak kabul edilmektedir. Kriz dışı dönemlerde ücretsiz çalışma yükleri fazla olan kadınların salgın döneminde bu yükleri katlanarak artmıştır. Bunun yanı sıra kamusal alandaki ücretli çalışmaları erkeklere kıyasla daha fazla kesintiye uğramış ya da tamamen son bulmuştur. Bu süreçte salgının sosyoekonomik sonuçlarından kadınların orantısız bir şekilde etkilenmeleri, yaşanan küresel sağlık krizinin cinsiyetli bir kriz olup olmadığı sorularını akıllara getirmektedir. Bu çalışmada, COVID-19 salgınının ekonomide cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerinin açığa çıkarılması hedeflenmektedir. Güncel emek piyasası verileri incelendiğinde, COVID-19 salgınının küresel bağlamda ekonomide küresel cinsiyet eşitsizliğini artırdığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet körü politikaların yerine özel ve kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikaların hızla benimsenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, Kadın emeği, COVID-19 salgını.

Jel Sınıflaması: B54, J16, J21.

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic, the impact of which was felt all over the world in the first quarter of 2020, soon turned into a socioeconomic crisis. In this process, women felt the crisis more deeply due to their current disadvantages. Women are recognized as the leading actors of the private sphere due to their historical roles. During the epidemic period, these burdens have increased exponentially for women who have more burdens of unpaid work in non-crisis periods. In addition, their paid work in the public sphere has been interrupted or completely terminated more than men. In this process, the fact that women are disproportionately affected by the socioeconomic consequences of the pandemic raises questions about whether the global health crisis is a gender crisis. This study aims to reveal the effects of the COVID-19 pandemic on gender inequality in the economy. When current labor market data are examined, it is seen that the COVID-19 pandemic has increased global gender inequality in the economy in a global context. Instead of gender-blind policies, policies that are sensitive to gender equality in the private and public spheres should be adopted quickly.

Keywords: Gender Inequality, Women's Labour, COVID-19 Pandemic.

Jel Classification: B54, J16, J21.

1. Dr. Öğr. Üyesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin.

ORCID: 0000-0003-4837-2834

SORUMLU YAZAR / CORRESPONDING AUTHOR

Burcu Yerlikaya,

Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin.

E-mail: burcuyerlikaya@artvin.edu.tr

BAŞVURU / SUBMITTED: 14.04.2022

REVİZYON TALEBİ /

REVISION REQUESTED: 03.06.2022

SON REVİZYON /

LAST REVISION: -

KABUL / ACCEPTED: 21.06.2022

Atf / Citation: Yerlikaya, B. (2022). Cinsiyetli bir küresel kriz mi?: Covid-19 salgını gölgesinde ekonomide küresel cinsiyet eşitsizliği. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-Dergi*, 11(1), 62-81, <https://doi.org/10.47934/tife.11.01.05>

1. Giriş

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde patlak veren COVID-19 salgını kısa sürede tüm dünyaya yayılarak günlük hayatı kesintiye uğratmış ve küresel bir sağlık krizine dönüşmüştür. Bu küresel kriz, esas olarak ilk etapta her sınıftan ve gruptan bireyi eşitlemiş ve hemen herkesin günlük hayat pratiklerini sekteye uğratmış gözükmektedir. Küresel sağlık krizine karşı yapılan müdahalelerin başında virüsün yayılmasını sınırlamak için sosyal mesafenin artırılmasına yönelik tedbirler gelmiştir. Sosyal mesafenin sağlanması ve hareketliliğinin azaltılması bağlamında ev izolasyonu ile okul ve işyerlerinin kapatılarak uzaktan çalışma ve eğitime geçilmesi bu tedbirlerin başlıcalarıdır. Katı izolasyon tedbirleri neticesinde işyerlerinin geçici olarak kapanma sürecine girmesi, kısa zamanda çoğu işyerinin kalıcı olarak kapanmasına neden olmuştur. Ekonomik aktiviteyi bozmaya devam eden kısıtlamalara duyulan ihtiyacın uzunca bir süre devam etmesi ise küresel sağlık krizinin ekonomik krize dönüşmesine kapı aralamıştır.

Başlangıçta her yaştan ve her sosyal sınıftan bireyi eşitlediği düşünülen salgın koşullarının, zaman içerisinde bazı kişi veya grupları daha fazla etkilediği görülmüştür. Özel ve kamusal alanda ücretsiz ve ücretli emeklerini sunan kadınlar, salgının sosyoekonomik sonuçlarından en fazla etkilenen grupların başında gelmiştir (UN Women, 2021, s.10). Bu süreçte kadınların ev içi üretim ve bakım emeğine dayalı işlerdeki ücretsiz çalışma süreleri artarken, kadınlar bir yandan da orantısız ücretli çalışma kayıplarına maruz kalmışlardır. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliği hususunda son yıllarda kaydedilen sınırlı ilerlemenin kesintiye uğramasına ve endişelerin artmasına neden olmaktadır (ILO, 2021a, s.14). Kadınların özel ve kamusal alanda erkeklere kıyasla yaşadıkları bu çifte dezavantaj durumu, küresel bir sağlık krizi olarak patlak veren COVID-19 salgınının cinsiyetli bir küresel kriz mi olduğu sorusunu akıllara getirmiş ve bu bağlamda kadının kamusal alana katılımı olarak da adlandırılan ekonomideki görünümünün tartışılmasını önemli kılmıştır. Kuşkusuz bu tartışmalar yürütülürken kadının kamusal alandaki görünürlüğünün esas belirleyicilerinden olan özel alandaki rolleri ve bu rollerin ağırlığı da gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü patriyarkal kültür normları üzerine inşa edilen toplumsal cinsiyet rollerine dayalı geleneğin günümüzde devam ettiği bilinmekle beraber, kadınların kamusal alanda yaşadıkları sorunların esas nedeni, özel alandaki karşılıksız ve de görünmeyen emeklerinin ağırlığı ile ilişkilidir. Kültürel bir inşa süreci sonucu ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri gereği, hâlihazırda ikili bir iş yüküne maruz kalan kadınlar COVID-19 salgını döneminde bu yüklerinin katlanarak artması sonucuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda bu rollerin günümüzdeki devamlılığı, kriz dışı dönemlerde olduğu gibi kriz dönemlerinde de kadının özel ve kamusal alandaki emeğinin birbirinden ayıramayacağını ortaya koymaktadır. Hatta kriz dönemlerinde bu emek türlerinin bir arada olmasının kadınlar üzerindeki baskısı daha fazla hissedildiği için toplumsal cinsiyet rolleri daha da önemli hâle gelmektedir. Bu sebeple feminist teorinin en önemli vurgularından olan ücretsiz kadın emeği göz ardı edilmeyerek, bu karşılıksız ve görünmeyen emek türü ile ücretli emek bir arada değerlendirilecektir.

Bu bağlamda çalışmada küresel cinsiyet eşitsizliğinin arka planında bulunan ve eşitsizliği körükleyen toplumsal cinsiyetten kısaca bahsedilecek ve esas vurgu bu kavram üzerine inşa edilen kadının üretken ve üretken olmayan emeğine yapılacaktır. Kavramsal çerçevenin ardından, COVID-19 salgınının küresel emek piyasalarına ve akabinde kadın istihdamına etkileri nitel analiz tekniklerinden betimsel analiz yöntemi (Demir, 2017, s.313) ile değerlendirilecektir. Verilerin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s.189) tercih edilerek ikincil veri kullanılacaktır. ILO, UN, OECD gibi kurumların dokümanları aracılığıyla ulaşılan güncel veriler çalışmanın ana kaynaklarını oluşturacaktır. Bu verilerin yanı sıra ilgili literatürden de faydalanılarak COVID-19 salgınının cinsiyetli bir küresel kriz olup olmadığı tartışılacaktır. Literatürdeki çalışmalar ve raporlar, ağırlıklı olarak küresel sağlık krizinin patlak verdiği ve ülkelerin acil politika tedbirleri uyguladıkları 2020 ve 2021 yıllarına ait veriler ile 2022 ve 2023 yıllarına ait tahminleri içermektedir. En nihayetinde bu çalışmada, salgının ilk şokunun atlatılmasının

ardından küresel bağlamda güncel ekonomik tablonun ve bu tabloda kadının yerinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır.

2. Küresel Cinsiyet Eşitsizliğinin Tarihsel Arka Planı: Toplumsal Cinsiyet

Geçmişten günümüze devam eden, aradan geçen zaman zarfında ise çeşitli açılardan şekil değiştiren cinsiyet eşitsizliğinin yansımalarını tüm toplumsal hayat pratiklerinde gözlemlememiz mümkündür. Gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere kadınların siyasal, sosyal ve ekonomik hayatta erkeklere kıyasla birçok dezavantajı olduğu bilinen bir gerçektir. Bu dezavantajların oluşması ve yerleşmesi, şüphesiz uzun bir tarihsellik barındırmaktadır. Tarihsel süreçte kadınların ve erkeklerin ilişkilendirildikleri emek biçimleri ve mekânlar, esas olarak biyolojik farklılıkları üzerine kurgulanarak kültürel bir inşa sürecine dönüşmüştür.

Bu bağlamda kadın ve erkeklerin biyolojik olarak barındırdıkları farklılıklar, cinsiyete dayalı iş bölümünün oluşumuna kaynaklık etmiştir. Pek çok araştırma, patriyarkal sistemin doğuşu ve devamlılığında, esas olarak kadın ve erkeklerin bu farklılıklarının temel belirleyici olduğunu göstermektedir. Biyolojik özcülük (Héritier, 2015, s.8) temelinde gerçekleşen cinsiyetçiliğin ilk izlekleri, zaman içerisinde sistematikleşerek kadınların erkekler karşısında ikinci bir tür olarak kabullerini zihinlere yerleştirmiştir. Bu yerleşiklik, tarihsel süreçten günümüze ev içinden başlayarak toplumsal yaşama ve emek piyasalarına dek uzanan mekân ve ilişkilerde kendini yeniden üretir hâle gelmiştir (Yerlikaya, 2020, s.13). Kısacası cinsiyet doğuştan getirilen biyolojik özellikleri, toplumsal cinsiyet ise toplumsal ve kültürel bir inşa süreciyle oluşan rolleri ifade etmektedir (Acar-Savran, 2013, s.233-234; Butler, 2014, s.50). Bu bağlamda kadın ve erkeklerin biyolojik cinsiyetleri, toplumsal cinsiyet rollerini belirlemektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü sonucunda yerleşik hâle gelen toplumsal cinsiyet rolleri biyolojik cinsiyetten farklı olarak değiştirilebilir.

Cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların ücretsiz, erkeklerin ise ücretli işçiliğin başat aktörü olması savından hareketle kadının ücretli çalışmaya katılımını tercihe bağlı, erkeklerin katılımını ise zaruri hâle getirmektedir. Bununla birlikte kadınların tercihen ücretli çalışmaya katılmaları ücretsiz çalışmadan feragat edebilecekleri anlamına gelmemektedir. Kadınlar emek piyasalarına katılırsalar dahi toplumsal cinsiyet rolleri gereği ev içi üretim ve bakım emeğinden yine birincil derece sorumludurlar (Mies, 2014, s.104-105). Bu doğrultuda özel alan dışı, kamusal alan eril olarak nitelendirilirken, kadınların kamusal alana katılmaları kolay olmamaktadır. Kadınların istihdama katılmaları ve istihdamda kalabilmeleri, esas olarak eril bir mekâna dâhil olabilmek için pek çok çabayı ve dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Toplumsal cinsiyetçi iş bölümü nedeniyle, kadın ve erkek istihdamı arasında orantısız bir fark oluşmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, ev içi üretim ve ücretsiz bakım emeğinin temel sağlayıcılarının kadınlar olması, istihdama katılmalarını zorlaştırırken, istihdam edilmeleri hâlinde çalışma saatleri, ücretler ve çalışma koşulları gibi temel konularda ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

3. Özel ve Kamusal Alan Kısacında Kadın Emeğine Dair Üretkenlik Tartışması

Tarihsel süreçte biyolojik cinsiyete dayalı olarak kadın ve erkeğe atfedilen roller zaman içerisinde kültürel bir inşa süreci sonunda toplumsal cinsiyet rollerine dönüşmüştür. Bu roller, günümüze kadarki süreçte kesintisiz devam ederek kadınların iki türlü emek biçimini gündeme getirmektedir. Kadınların üretken ve üretken olmayan emek (Walby, 1986) olarak nitelendirilen iki türlü emek biçimini üstlendikleri görülmektedir.

Kadının üretken olarak adlandırılan emeği, emek piyasalarına katılmaları ve karşılığında bir ücret almaları anlamına gelmektedir. Üretim, esas olarak kamusal alana katılımı ile gerçekleşmektedir ve ortaya çıkan ürünler bir değişim değerine sahiptir. Kadınların özel alanda ev içi üretim ve bakım emeği faaliyetleri sonucu ortaya çıkan çıktılar ise toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısı olarak kabul edildiği için değişim değerine sahip değildir. Bu bağlamda, üretken olmayan emek türü, karşılıksız ve görünmeyen emek olarak

da nitelendirilmektedir. Mies'e (2014, s.104-105) göre, kadınların çocuk doğurmak ve beslemek gibi eylemleri "doğaları gereği" yapmaları, doğal olanın bir uzantısı olarak diğer ev içi üretim faaliyetlerini de kadınların "doğal becerileri" hâline getirmektedir. Bu sebeple, emek kavramı erkeklere özgü ve aynı zamanda kapitalist sistemde artı değer üretmeye dayalı olduğu için kadının özel alandaki emeğinin üretken olduğu kabul edilmemektedir.

Kadının kamusal alandaki görünür ve değer biçilir emek türünün ardında kalan üretken kabul edilmeyen emeği, esas olarak üretken emekleri üzerinde doğrudan belirleyici olmaktadır. Bunun nedeni, ev içi üretim rollerinin kadınların emek piyasalarına katılmaları hâlinde de kesintiye uğramamasıdır. Bu durum, kadınların özel ve kamusal alanda aynı anda emeklerini sunmalarıyla sonuçlanmakta ve en nihayetinde ikili iş yükü altında kalarak çifte mesai yaşamalarına neden olmaktadır.

Ücretli ve ücretsiz çalışma bir arada değerlendirildiğinde, kadınların çifte mesaiye harcadıkları zaman oldukça fazladır (ILO, 2017, s.2). Kadınların günde ortalama 4,1 saatini, erkeklerin ise günde 1,7 saatini ev içi üretime ve karşılıksız bakım emeğine ayırdığı ifade edilmektedir. Kadınların sağlık bakımına ücretsiz katkıları ise küresel gayrisafi hasılanın %2,35'ine tekabül etmekte ve değeri 1,5 trilyon USD olarak hesaplanmaktadır. Kadınların sağlık bakımı ile her türden bakıma katkıları düşünüldüğünde ise bu rakam 11 trilyon USD'ye çıkmaktadır (BM, 2020, s.14). Kadınlar ve erkeklerin zaman kullanımı açısından aralarında oluşan bu orantısız fark, kadınların istihdama katılımında ve istihdamda kalmalarında doğrudan etkilidir. Bu bağlamda somut verilerle kanıtlanan zaman kullanımı farkı ile birlikte kadınların ücretsiz çalışmaya olan katkılarının parasal değeri göz önünde bulundurulduğunda, üretken kabul edilmeyen ancak tüm dünyada ekonomik ve sosyal yaşamın devamlılığı için gerekli olan bu karşılıksız ve değersizleştirilen emek türünün görmezden gelinemeyeceği açıktır. Özellikle kadının emek piyasalarındaki yeri araştırılırken bu emek türünün göz ardı edilmesi doğru sonuçlar vermeyecektir. COVID-19 salgını da bu emek türüne ihtiyacın önemini bir kez daha ortaya koyarken, kadının istihdamda yaşadığı sorunların çözümünde ev içi üretim ve bakım emeğinin değersizliği sorununun çözüme kavuşturulması en temel mesele hâline gelmektedir.

4. COVID-19 Salgınının Kadın Emeği Üzerindeki Etkileri: Tarihsel Tekerrür

COVID-19 salgınının ağırlıklı olarak ülke ekonomileri üzerindeki etkileri tartışılırken, cinsiyete duyarlı analizler çoğunlukla geri planda kalmaktadır. Kadınların COVID-19 salgını nedeniyle emek piyasalarında yaşadığı sorunlar kimi zaman gündeme gelmekle birlikte, salgının etkileri yalnızca ekonomik sonuçlar doğurmamaktadır. Kadınlar açısından salgın döneminde aile içi şiddet, üreme sağlığı sorunları, istismar vb. konularda artış yaşanmış (UN Women, 2020b, s.1; UN, 2020, s.2), kamusal alana dair sorunların yanı sıra özel alandaki sorunlar da artmıştır.

Özel alanda yaşanan sorunların başında ücretsiz bakım yükünün ve ev içi üretimin kadının aleyhine olacak şekilde orantısız bir şekilde artmış olması gelmektedir (UN Women, 2020b, s.1). Özellikle virüsün yayılım hızını azaltmak için uygulanan karantinalar evde geçirilen zamanı artırmış, daha açık bir ifadeyle evden çalışma ve uzaktan eğitimin hanehalkını eve bağımlı hâle getirmesi kadınların orantısız bir şekilde üstlendiği ev bakım yüklerini artırmıştır (ILO, 2021a, s.14; WEF, 2021, s.53-54). Bu süreçte çocuk sahibi olan kadınların bakım emeğine ayırdıkları süre daha da yükselmiştir. Kadınlar COVID-19 salgını öncesinde haftada 28 saatini çocuk bakımına harcarken, salgın sürecinde bu süre 31 saate çıkmıştır (UN Women, 2021, s.2). Bu süreçte çocukların okula devam edemeyişleri ile birlikte yaşlıların artan ihtiyaçları da karşılıksız bakım emeğine dayalı çalışma biçimlerini bir hayli artırmıştır (UN, 2020, s.2). COVID-19 salgını nedeniyle eğitimle birlikte sağlık ve destek faaliyetleri başta olmak üzere günlük hayat pratiklerinin sektöre uğraması, dünyadaki tüm kayıtlı ekonomiler ile günlük hayatlarımızın devamlılığı için kadınların ve kız çocuklarının karşılıksız sundukları bakım emeğinin son derece önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir (BM, 2020, s.13).

Yakın tarihlere kadar özellikle çalışan ve çocuklu kadınların karşılıksız ve de görünmeyen emeklerine vurgu yapan “çifte mesai/vardiya” kavramı (Hocshild ve Machung, 1989) gündemdeyken, yakın tarihlerde feminist iktisatçılar çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilen, değeri düşük ve karşılığı ödenmeyen duygusal emeğe dayalı işlere de vurgu yaparak “üçüncü mesai/vardiya” kavramını öne sürmüşlerdir (Power, 2020, s.67). Bu mesaide kadınlar çocukları ile birlikte ebeveynler ve diğer aile üyelerinin esenliğini sağlamaktan, daha açık bir ifadeyle ailenin diğer tüm üyeleri için endişelenmenin zihinsel yükünden sorumlu hâle gelmektedirler (Chung, 2020). Üçüncü mesai/vardiya tartışmaları hâlihazırda devam ederken COVID-19 salgınının kadınların özel ve kamusal alana sığırdıkları tüm çalışma biçimlerini çeşitlendirmesiyle “dördüncü mesai” kavramı ortaya çıkmıştır (Power, 2020, s.71). Bu yeni mesai türünde, kadınlar kamusal alanın yanı sıra özel alana ve aile içi ilişkilere dair duygusal emek gerektiren işlerle birlikte salgın ile gelen, örneğin çocukların eğitimlerini yeni düzende sürdürmelerine yardımcı olmak gibi yeni sorumlulukları üstlenerek 24 saat içerisinde dört mesai/vardiya yapma düzenine geçmişlerdir (Koç ve Yeniçeri, 2021, s.93). Kısacası kadınların salgın döneminde orantısız bir iş yükü ile karşılaştıkları ve özel ve kamusal alandaki ikili rollerinin şekil değiştirdiği ve çeşitlendiği söylenebilecektir.

Kadınların tarihsel rolleri nedeniyle özel ve kamusal alandaki ücretli ve ücretsiz çalışmayı bir arada yürütmeleri beklentisinin COVID-19 salgını nedeniyle şekil değiştirmesinin en önemli nedeni, esas olarak salgın döneminde değişen çalışma mekânları ile ilişkilidir. Kadınların sevgi temelinde (Acar Savran, 2013, s.19) yürüttüklerine inanılan aile üyelerinin bakım sorumluluğunu üstlenmeleri beklentisi, yeni çalışma mekânları olarak evden çalışmaya geçilmesi hâlinde de devam etmektedir. Yalnızca özel alanda ücretsiz bakım emeğini sunan veya özel ve kamusal alanda ücretsiz ve ücretli emeğini bir arada sunması beklenen kadınlardan kamusal alanlarını özel alanlarına sığırdırarak salgın nedeniyle artan ve çeşitlenen ücretsiz çalışmalarını devam ettirmeleri beklenmektedir.

Kadın ve erkeğin ikisinin de evden çalışmaya geçmesiyle ev içi üretim ve bakım emeği sorumluluklarının bölüşülebileceği akıllara gelse de, pek çok çalışma bu durumun iş bölümünü daha da gelenekselleştirdiğini ortaya koymuştur. Çeşitli ülkelerde yürütülen çalışmalarda, tüm dünyada kadınların evden çalışmaya geçtiğinde, evde çalışmayan kadınlara kıyasla üç saat daha fazla çocuk bakımı yapma eğiliminde oldukları ve evden çalışmaya geçen erkeklerin ise daha fazla ücretli çalışma yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Bu durum, ev içi üretim ve bakım konusunda hâlâ kadınların, “eve ekmek getirme” konusunda ise erkeklerin birincil derecede sorumlu olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır (Chung, 2020).

Kadınların kriz dışı zamanlardaki dezavantajları ve krizler esnasında bu dezavantajların artışı, esas olarak kadın ve erkeklerin görev, rol ve sorumluluklarının tarihsel olarak farklılığı ve bu farklılığı körükleyen proje, politika ve düşünsel yaklaşımların toplumsal cinsiyeti göz önünde bulundurmamaları ve en nihayetinde cinsiyet körü olarak yeniden üretilmelerinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet körü olan projeler, politikalar, programlar vb., farklı rolleri ve ihtiyaçları dikkate almayarak statükoyu koruduğu için toplumsal cinsiyet ilişkilerinin eşitsiz yapısının dönüşümüne yardımcı olmaktan ziyade bu eşitsizliği körükterek derinleştirmektedir (Ecevit, 2021, s.20). Nitekim COVID-19 salgınına bağlı küresel krizde de tarih tekerrür etmiş ve kadınların hem özel hem de kamusal alandaki sorunları artmıştır. Tüm dünyada salgının sonlarına yaklaşıldığı tahmin edilirken toplumsal cinsiyete duyarlı çözüm önerilerinin gündeme alınması için gösterilen çabanın oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Kadınların kriz dışı zamanlarda ve kriz dönemlerinde istihdamda yaşadıkları sorunların çözüme kavuşabilmesi için öncelikle ücretsiz bakım emeği sorununa dair politikalar merkeze alınmalı ve zaman kullanımı açısından kadınların yükleri azaltılmalıdır. Nitekim kadınların istihdama katılım kararlarında ve emek piyasalarına kabullerinde ev içi üretim ve bakım emeğine ayırdıkları zaman ile birlikte toplumsal cinsiyet üzerine inşa edilen “kadınlık rolleri” doğrudan etkili olmaktadır. Kadınlar istihdama katılmaları hâlinde çifte iş yükü ile karşı karşıya kalırken, kriz dönemlerinde bu yük katlanarak artmaktadır.

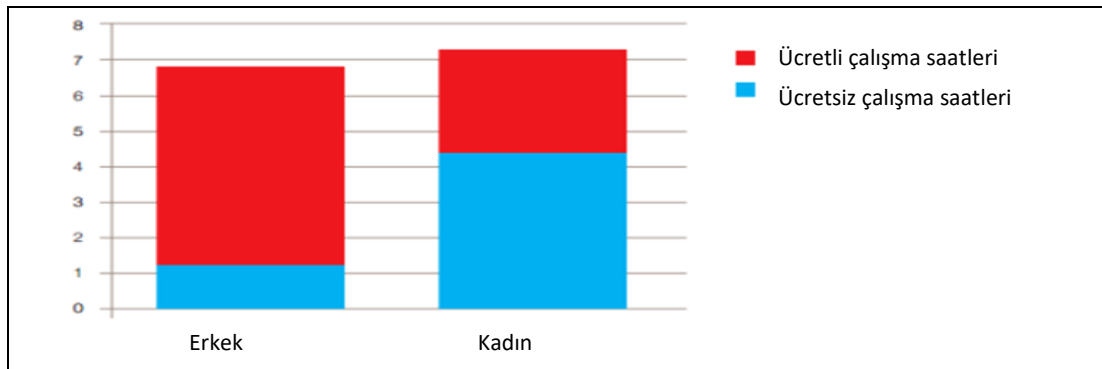
Kadınların özel ve kamusal alan kısıcında maruz kaldıkları çifte iş yükü nedeniyle genellikle yarı zamanlı çalışmayı tercih etmek zorunda kaldığı bilinmekle birlikte, bu durum çoğunlukla eksik istihdam edilmeleriyle sonuçlanmaktadır. Çifte iş yükü nedeniyle yarı zamanlı çalışma kadınlar için çoğunlukla bir tercih olurken, gönülsüz yarı zamanlı çalışmada da kadınlar yüksek bir pay oluşturmaktadır (ILO, 2017, s.2). Diğer bir ifadeyle, yarı zamanlı çalışmada erkeklere kıyasla kadınlar daha fazla tercih edilmekte, kimi zaman ise bu çalışma biçimini kendileri tercih etmek zorunda kalmaktadır. Kriz dışı dönemlerde özel ve kamusal alan kısıcındaki kadınların çifte iş yükü nedeniyle gönüllü veya gönülsüz olarak tercih ettikleri yarı zamanlı çalışma, küresel bir kriz olan COVID-19 salgınında kadınlar açısından artış göstermiştir.

Ancak bilindiği üzere yarı zamanlı çalışma aynı sektör ve meslekteki aynı tür iş için dahi tam zamanlı çalışmaya göre daha az fayda, sosyal koruma ve ücrete sahiptir. Küresel yarı zamanlı çalışmanın %57'sini kadınlar oluştururken, tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışma arasındaki kazanç farkının %10 olduğu tahmin edilmektedir (WEF, 2019). Bu bağlamda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün kadın ve erkek istihdamı arasındaki farkla beraber ücrete dayalı farkın da temelini oluşturduğu söylenebilecektir.

Gönüllü veya gönülsüz olması fark etmeksizin yarı zamanlı çalışmada daha sık yer alan kadınların karantina uygulamalarından en çok etkilenen ve hızla dijitalleşen sektörlerde daha sık istihdam edildiği de bilinmektedir. Bu bağlamda evden çalışmanın artması ile birlikte özel alanda artan iş yükü, birçok ekonomi ve sektörde cinsiyet eşitliğine yönelik sınırlı ilerlemeyi kesintiye uğratmıştır (WEF, 2021, s.4). Kamusal alanın özel alana taşınması, kadınların aynı mekân sınırları içerisinde ücretli ve ücretsiz çalışma karmaşası yaşamalarına neden olmuş, özellikle çocuk sahibi kadınlar salgın döneminde uzaktan eğitim uygulamalarına geçilmesi ve ücretli bakım hizmetlerinin kesintiye uğraması nedeniyle bu yükü daha derinden hissetmiştir. Bununla birlikte bu dönemde hijyen ihtiyacı artmış, bazı mal veya hizmetlere ulaşamamış ve ev içi üretim konuları artmıştır. Kriz dönemlerinde ekonomik bozulma neticesinde yaşanan işten çıkarmalarda işverenlerin öncelikli olarak kadınları tercih etmelerinin yanı sıra, COVID-19 salgınına bağlı krizde bahsi geçen ev içi üretim ve bakım emeğine dair artan iş yükü nedeniyle birçok kadın çalıştıkları süreyi azaltmak zorunda kalarak eksik istihdam edilmiştir. Kısacası kadınların COVID-19 salgını nedeniyle özel alanda artan iş yükleri, emek piyasalarında kadına yönelik eşitsiz tutumları her anlamda derinleştirmiştir.

Ev içi üretim ve bakım emeğine dayalı işlerin ilk etapta patriyarkal kültür normlarının ağırlıklı olarak şekillendirdiği geleneksel toplumlarda kadınlar üzerinde orantısız bir yük oluşturduğu düşünülse de, aslında bu işler tüm dünyada orantısız bir şekilde kadınlar tarafından yürütülmektedir (WEF, 2019). Kadınlar ve erkekler özel ve kamusal alanda harcadıkları zaman açısından karşılaştırıldığında, kadınların ücretsiz çalışma olarak da adlandırılan ev içi üretim ve bakım emeğine harcadıkları zamanın erkeklerden oldukça yüksek olduğu görülmektedir (WEF, 2021, s.53-54). Şekil 1'de dünyada kadın ve erkeklerin özel ve kamusal alanda harcadıkları zaman farklılıkları gösterilmiştir.

Şekil 1: Kadın ve Erkeklerin Ücretli ve Ücretsiz İşlerde Günlük Olarak Harcadıkları Zamandaki Farklılıklar (Küresel Ortalama)

Kaynak: WEF, 2019, <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/an-economist-explains-why-women-get-paid-less/>.

Şekil 1’de görüldüğü üzere, ücretli ve ücretsiz çalışma saatleri kadınlar ve erkekler açısından ciddi bir farklılık göstermektedir. Erkekler zamanlarının büyük bir kısmını kamusal alanda ücretli emek olarak harcarken, özel alanda ücretsiz olarak sundukları emekleri oldukça azdır. Kadınların özel ve kamusal alan için ayırdıkları zaman değerlendirildiğinde ise, erkeklerin zaman kullanımı ile tam tersi bir durum söz konusudur. Kadınlar zamanlarının büyük bir kısmını özel alanda ev içi üretim ve bakım emeğine ayırırken, kamusal alanda harcadıkları zaman daha azdır. Bu durum COVID-19 salgını döneminde daha da belirginleşmiştir.

Tarihsel süreçte kadınların ve erkeklerin zaman kullanımlarının bu denli farklı oluşu, esas olarak alışlagelmiş bir durumdur. Ancak küresel bir sağlık krizi olarak tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, var olan cinsiyet eşitsizliklerini hemen her anlamda artırmıştır (ILO, 2022, s.28; UN Women 2020a, s.1). Özellikle COVID-19 salgını döneminde kadınların ücretsiz emek olarak harcadıkları mesainin artışı, kadınların annelik rolünün daha da güçlenmesine neden olarak emek piyasalarına katılımları konusunda sınırlı kazanımları geriletme riskini açıkça ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle, kadının kamusal alandaki görünürlüğünü ve insana yakışır işe erişimlerini artırmaya yönelik istihdam politikalarına rağmen cinsiyet rollerini gelenekselleştirme riski yeniden alevlenmektedir (ILO, 2021, s.24). Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikalar aracılığıyla kadınların günümüzde sağlamış oldukları sınırlı kazanımların salgın nedeniyle kesintiye uğramış hatta gerilemiş olması, kısa vadede emek piyasası verilerine açıkça yansımıştır.

5. COVID-19 Salgını Gölgesinde Küresel Bağlamda Emek Piyasalarının Görünümü

Ülkelerin küresel sağlık krizine karşı geliştirmiş oldukları politikalar, özellikle de virüsün yayılım hızının azaltılmasına dair uygulanan sıkı izolasyon tedbirleri neticesinde COVID-19 salgını ekonomi üzerinde doğrudan etkili bir hâle gelmiştir. Bu durum, salgının ikinci yılı olan 2021’de dahi emek piyasalarının tam ve dengeli bir şekilde iyileşmesini engellemiştir (ILO, 2022, s.11).

COVID-19 salgını tüm dünyada hâlihazırda mevcut olan eşitsizliklerin daha da derinleşmesine, özellikle sosyoekonomik sistemlerin içerisindeki kırılanlıkların daha da belirginleşmesine neden olmuştur (UN, 2020, s.2). Tüm dünyada yaşanan bu sağlık krizinden önce küresel bağlamda insana yakışır iş konusunda sağlanan sınırlı kazanımlar, salgından önemli ölçüde etkilenmiştir. Salgın öncesinde insana yakışır işe erişimde özellikle de kadınların yaşamış olduğu sorunlar bu dönemde katlanarak artmıştır (ILO, 2022, s.11). Dünya genelinde emek piyasalarının 2020’de tarihsel olarak eşi görülmemiş bir ölçekte kesintiye uğradığı ifade edilirken (ILO, 2021b, s.1), 2022 ve 2023 yılına ait tahminler de pek olumlu bir tablo resmetmemektedir.

COVID-19 salgınının ilk şokunun atlatılmasının ardından mevcut ekonomik bozulmanın önüne geçilmesi için ülkeler çeşitli politikalar üretmiştir. Bazı bölgeler uyguladıkları politikalarla salgının ekonomi üzerindeki etkilerini aşmaya başlasa da genel olarak tüm bölgelerdeki temel emek piyasası göstergeleri ekonominin salgın öncesi seviyelere henüz dönmediğini göstermektedir. Tüm çabalara rağmen COVID-19 salgınının neden olduğu zararın telafisinin tam olarak sağlanamamış olmasının en önemli nedenlerinden biri, salgınının emek piyasalarını yapısal olarak değiştirmesidir. Bununla birlikte altta yatan yapısal eksiklikler ve eşitsizlikler krizin etkisini uzatmakta ve derinleştirmektedir. Özellikle kayıt dışı ekonominin büyük bir paya sahip olduğu gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde resmi devlet desteklerinden faydalanılamamış ve kriz derinleşmiştir (ILO, 2022, s.12).

Krizlerin emek piyasaları üzerindeki etkilerini anlamanın en iyi yollarından biri, çalışma saatlerinin incelenmesidir. COVID-19 salgını döneminde çalışma saatlerindeki kayıplara ilişkin veriler, işsiz kalan ya da işgücünden ayrılanlar veya çalışmaya devam eden ancak salgın nedeniyle çalışma saatleri azaltılmış serbest meslek sahipleri ile bağımlı çalışanları açığa çıkarmaktadır (ILO, 2022, s.22). Özellikle 2020 yılında küresel olarak çalışma saatlerinde ciddi düşüş yaşanması hem istihdam hem de çalışanlar açısından gelir kayıplarına neden olmuştur (ILO, 2021b, s.2). 2020 yılında tahmini olarak toplam çalışma saatlerinin %8,8’inin kaybedildiği, bu oranın ise 255 milyon tam zamanlı çalışanın bir yılda çalıştığı saatlere eş değer

olduğu ifade edilmektedir (ILO, 2021c, s.11). Dolayısıyla 2020, salgının ekonomik etkilerinin derinden hissedildiği bir yıl olmuştur.

Tablo 1’de ülkelerin gelir gruplarına göre haftalık çalışma saatleri, istihdam, işsizlik ve işgücüne dair veriler bir arada sunulmuştur. COVID-19 salgınının patlak verdiği 2019 yılı ve salgının en etkin olduğu 2020 ile 2021 yıllarına ait veriler ile birlikte 2022 ile 2023 yıllarına ait tahminler güncel tabloyu resmetmektedir:

Tablo 1: Dünyada ve Ülke Gelir Grupları Bağlamında Emek Piyasalarının Görünümü, 2019-2023

Ülke Grupları	Haftalık toplam çalışılan saatlerin 15-64 yaş arası nüfusa oranı (%)					Tam zamanlı eşdeğer işlerde toplam haftalık çalışma saati (48 saat/hafta) (milyon)				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Dünya	27,5	25,1	26,3	27,0	27,2	2883	2653	2810	2908	2985
Düşük gelirli ülkeler	23,5	21,9	22,3	22,9	23,2	174	167	175	186	195
Düşük-orta gelirli ülkeler	25,5	22,7	23,8	24,8	25,1	1125	1015	1081	1142	1175
Üst-orta gelirli ülkeler	30,5	28,3	30,0	30,3	30,3	1127	1048	1113	1125	1128
Yüksek gelirli ülkeler	27,8	25,7	26,8	27,7	28,0	457	423	441	455	460
Ülke Grupları	İstihdam-nüfus oranı (%)					İstihdam (milyon)				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Dünya	57,3	54,8	55,4	55,8	56,0	3287	3183	3257	3325	3375
Düşük gelirli ülkeler	64,0	61,7	61,9	62,2	62,6	240	239	248	257	267
Düşük-orta gelirli ülkeler	52,0	49,0	49,9	50,6	50,9	1198	1149	1189	1228	1255
Üst-orta gelirli ülkeler	61,6	59,3	59,7	59,9	59,9	1262	1223	1240	1252	1261
Yüksek gelirli ülkeler	58,1	56,3	56,9	57,4	57,5	587	572	581	588	592
Ülke Grupları	İşsizlik Oranı (%)					İşsizlik (milyon)				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
Dünya	5,4	6,6	6,2	5,9	5,7	186	224	214	207	203
Düşük gelirli ülkeler	4,9	5,6	5,9	6,0	5,7	12	14	15	16	16
Düşük-orta gelirli ülkeler	5,1	6,6	5,9	5,6	5,4	64	81	74	72	72
Üst-orta gelirli ülkeler	6,0	6,7	6,7	6,6	6,3	80	88	90	88	85
Yüksek gelirli ülkeler	4,8	6,5	5,6	4,9	4,7	29	40	35	31	29
Ülke Grupları	İşgücüne katılım oranı (%)					İşgücü (milyon)				
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023

Dünya	60,5	58,6	59,0	59,3	59,4	3473	3407	3471	3532	3578
Düşük gelirli ülkeler	67,3	65,4	65,7	66,2	66,4	253	253	263	273	283
Düşük-orta gelirli ülkeler	54,8	52,5	53,0	53,6	53,8	1262	1230	1263	1300	1327
Üst-orta gelirli ülkeler	65,5	63,6	64,0	64,1	64,0	1342	1312	1330	1340	1346
Yüksek gelirli ülkeler	61,0	60,2	60,3	60,3	60,4	617	611	616	618	622
Not: İstihdam-nüfus oranı ve işgücüne katılım oranı, 15 yaş ve üzeri nüfusa göre hesaplanmıştır.										

Kaynak: ILO World Employment and Social Outlook: Trends 2022, s.23.

Tablo 1'deki çalışma saatleri ile ilgili güncel verilere bakıldığında, haftalık toplam çalışılan saatlerin 15-64 yaş arası nüfusa oranı, dünya genelinde 2019 yılında %27,5 iken, bu oran salgının etkilerinin yüksek seviyede hissedildiği 2020 yılında %25,1'e gerilemiştir. 2022 ve 2023 yılları tahminlerine göre ise, sırasıyla %27 ve %27,2 gerçekleşecek olan bu oranlar 2019 yılındaki seviyelere henüz erişemeyecektir.

Bu bağlamda, 2022 yılında küresel olarak çalışılan toplam saatlerin salgın öncesi seviyelerin yaklaşık %2 oranında altında kalacağı tahmin edilmektedir. Bahsi geçen bu oran, 52 milyon tam zamanlı iş açığı anlamına gelmektedir. 2019 yılında işsiz sayısı 186 milyon olarak hesaplanırken, 2022'de bu sayının 21 milyon kişi artarak 207 milyona ulaşacağı düşünülmektedir. 2022 yılına ait bu işsizlik tablosunun 2016 yılından bu yana önemli bir bozulmaya işaret ettiği ifade edilmektedir (ILO, 2022, s.11). Tüm bu rakamlar bir arada değerlendirilerek COVID-19 salgını gölgesinde emek piyasalarında çalışma saatleri ve işsizliğin görünümü özetlenecek olursa, 2022 yılında küresel işsizliğin artışı ile birlikte toplam çalışılan saatlerin azalacağı beklentisinin hâkim olduğu söylenebilecektir.

Yine Tablo 1'de görüldüğü üzere, COVID-19 salgınının başlangıcından bu yana düşük ve düşük-orta gelirli ülkeler istihdam kayıpları konusunda diğer ülkelere göre daha kötü durumdadır. Üst-orta gelirli ülkeler de istihdam kayıpları konusunda bu iki ülke grubunun hemen ardından gelmektedir. Dahası, emek piyasalarında zaten daha dezavantajlı olan bireyler (kadınlar, gençler, yaşlılar, göçmen işçiler) diğer gruplara göre daha fazla istihdam kaybı yaşamıştır (ILO, 2022, s.22).

En nihayetinde, istihdamdaki toparlanmanın işgücündeki toparlanmadan bile daha yavaş olacağı, küresel işsizlik oranının en az 2023'e kadar 2019 seviyesinin üzerinde kalacağı tahmin edilmektedir. Toplam işsiz sayısının 2022 ve 2023'te azalacağı beklentisine rağmen, küresel işsizliğin 2019'daki işsiz sayısından oldukça fazla olacağı düşünülmektedir. Orta gelirli ülkeler (düşük ve üst) bu süreçte oldukça yavaş toparlanırken, 2020'de 10 yeni yoksuldan 8'inin orta gelirli ülkeler olduğu görülmektedir (ILO, 2022, s.24-25). Tüm bu genel emek piyasası verileri COVID-19 salgınının çalışma saatleri ve istihdamı ciddi ölçüde gerilediğini ortaya koyarken, bu genel tabloda dezavantajlı gruplardan kadınların erkeklere kıyasla krizi derinden hissettiği bilinmektedir. Bu bağlamda küresel kriz gölgesinde kadının emek piyasasındaki görünümünün ve bu bağlamda ekonomide toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ne yönde ilerlediğinin açığa çıkarılması önem kazanmaktadır.

6. COVID-19 Salgını Gölgesinde Kadının Emek Piyasasındaki Görünümü: Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği mi?

2020 yılının ilk aylarında tüm dünyada etkisi görülen COVID-19 salgını, küresel bağlamda sosyoekonomik bir krizi peşinden sürüklerken, bu kriz ülke ekonomilerini farklı düzeylerde etkilemiş, bununla birlikte salgın sonrası toparlanma sürecinde de ülkeler arası eşitsizlikler görülmüştür.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre ekonominin ve emek piyasasının toparlanma sürecinde iyileşme farklılıkları ülkeler arasında olduğu gibi her bir ülkenin kendi içinde de kendini göstermiş ve

iyileşmeler gruplar açısından ülkeler içinde eşit olmamıştır (ILO, 2022, s.13). COVID-19 salgını genel ekonomik tabloda ve istihdamda gerilemeler yaratmakla birlikte, bu süreçte kadınlar salgının ön saflarında olmalarına rağmen kadın ve erkek arasındaki kriz asimetrik olarak büyümüş (WEF, 2021, s.4), dezavantajlı gruplar ve özelde kadınlar hemen her açıdan bu küresel sağlık krizinden daha fazla etkilenmiştir (UN Women, 2021). Diğer bir ifadeyle, salgın çeşitli eşitsizlik biçimlerini derinleştirirken bunun en önemli ayaklarından biri cinsiyet eşitsizliğinin şiddetlenmesi olmuştur. Özel alanda artan eşitsizlik kamusal alanda da görülürken, bu süreçte kadın istihdamında ciddi gerilemeler yaşanmıştır. COVID-19 salgınının kadın istihdamı üzerindeki olumsuz etkisi, küresel düzeyde önümüzdeki yıllarda da devam edecek gibi gözükmektedir (ILO, 2022, s.13).

COVID-19 salgınının sosyal ve ekonomik sonuçlarından kadınların orantısız bir biçimde etkilenmesinin en önemli nedeni, tarihsel süreçte kesintisiz bir şekilde devam eden toplumsal cinsiyet rolleridir (OECD, 2021, s.1). Kriz dışı zamanlarda dahi kadınların istihdama katılım, tam zamanlı çalışma veya yönetsel kademelerde temsil gibi konularda erkeklerden dezavantajlı oldukları bilinmektedir (ILO, 2021c, s.23). İnsana yakışır işe erişimde erkeklerin gerisinde kalan kadınlar, aynı işi yaptıkları erkeklerden daha düşük ücrete ve kötü çalışma koşullarına rızaya zorlanırken, işten çıkarılma riski ve emek piyasalarına tekrar dâhil olma zorluğu ile de daha fazla karşılaşmaktadır (UN Women, 2020b, s.4).

Salgının ilk şokunun etkisiyle tüm dünyada ekonomide olumsuzluklar yaşanmış, bu ilk şokun ardından çeşitli müdahalelerle toparlanma sürecine girilmiştir. Salgının ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerine daha dikkatli bakıldığında, emek piyasaları üzerindeki cinsiyetçi etkinin varlığı açıkça görülmektedir. Kamusal alanda hâlihazırda yeterince temsil edilmeyen kadınlar, 2019 ve 2020 yıllarında erkeklere kıyasla daha fazla iş kaybına uğramıştır (UN Women, 2021, s.14). Emek piyasalarındaki bozulmanın hem erkekler hem de kadınlar açısından yıkıcı sonuçları olmasına rağmen kadın istihdamı 2020 yılında %5 azalırken, bu oran erkeklerde %3,9 'tür (ILO, 2021c, s.14, 23). Kadın istihdamındaki bu azalma, 2020 yılında istihdam edilen kadın sayısının 54 milyon düşüş göstermesi ve 45 milyon kadının emek piyasasından tamamen ayrılması anlamına gelmektedir (UN Women, 2021, s.3, 14). İşini kaybeden kadın ve erkeklere dair verilen rakamlar, yaklaşık her on kadından dokuzunun, her on erkekten ise yedisinin emek piyasalarından tamamen çekildiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, kadınlar aktif olarak yeniden iş arama ve çalışmaya hazır olma konusunda erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Cinsiyete duyarlı politikalar üzerine inşa edilecek uygun çözüm önerileri üretilmediği takdirde emek piyasasından çekilen kadınların çalışmaya dönüş yapmama ihtimalleri de yüksektir (ILO, 2021c, s.23).

2021 yılında ise kadınlar için öngörülen %3,3'lük istihdam artışı erkekler için öngörülen %3'lük artışı aşıyor olsa da, yine de bu fark kadınları salgın öncesi istihdam seviyelerine geri getirmek için yetersiz kalmıştır. 2021 yılına dair istihdam edilen kadın sayısına dair verilere bakıldığında, 2019 yılına kıyasla kadın istihdamının 13 milyon daha az olacağı, istihdam edilen erkek sayısının ise önceki yıllara yaklaşık olarak aynı olacağı ifade edilmektedir (UN Women, 2021, s.14). Kısacası 2020 ve 2021 yılları kadın istihdamı açısından oldukça çetin geçmiştir. Veriler, COVID-19 salgınının özel alanda olduğu gibi kamusal alanda da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirdiğini açıkça göstermektedir.

Kadınların COVID-19 salgını nedeniyle yaşadıkları istihdam kayıplarının büyük bir kısmı kayıt dışı sektörle ilişkilidir. Salgın kaynaklı virüs tehdidinin yanı sıra karantina önlemleri sebebiyle bu sektör ciddi olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştır. Tüm dünyada yaklaşık 2 milyar insanın kayıt dışı sektörde çalıştığı tahmin edilmektedir (ILO, 2020a, s.6). Kadınların ise özellikle gelişmekte olan ekonomilerde %70 gibi büyük bir payla bu sektördeki yaygınlıkları göz önüne alındığında, salgın nedeniyle yaşanan istihdam kayıplarından en çok etkilenen grupların başında geldikleri görülmektedir (UN, 2020, s.4). Kayıt dışı sektörlerdeki kadınlar bakım yüklerinin artışı ile iş ve gelir kayıpları nedeniyle krizden şiddetli bir şekilde etkilenmiştir. 2020 Haziran ayında kadınların doğrudan bakım sorumluluklarının artmasıyla birlikte kayıt dışı istihdamdaki kazançları COVID-19 salgını öncesi seviyelerin %42,4'üne düşmüştür. Erkek meslektaşlarının kazançları ise daha az bir düşüşle %61,8 seviyesine gerilemiştir (UN Women, 2021, s.14).

Salgının ilk ayında, tahminler küresel olarak kayıt dışı çalışan kadınların gelirlerinin ortalama %60'ını kaybettiğini gösterirken, bu rakamlar Sahra-altı Afrika ve Latin Amerika'da %81, Avrupa ve Orta Asya'da %70 ve Asya ve Pasifik'te %22 olarak gerçekleşmiştir (UN Women, 2020b, s.4).

COVID-19 salgını nedeniyle tüm dünyada yaşanan istihdam kayıpları bölgesel olarak farklılık göstermektedir. 2006 ve 2021 yılları arasındaki cinsiyete ve bölgeye göre istihdam değişimine dair veriler incelendiğinde, ABD'nin küresel kriz nedeniyle kadın istihdamında en çok düşüşün görüldüğü bölge olduğu söylenebilecektir. 2021 yılında ABD'de kadın istihdamı %9,4, erkek istihdamı ise %7 azalmıştır. İkinci en yüksek düşüş ise Arap Ülkeleri'nde görülmüş, bu düşüş kadınlarda %4,1; erkeklerde ise %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte Asya-Pasifik'te kadın istihdamı %3,8, erkek istihdamı %2,9 düşüş gösterirken, Avrupa ve Orta Asya'da kadın istihdamı %2,5, erkek istihdamı %1,9 azalmıştır. Afrika'da ise erkek istihdamı 2019-2020 döneminde tüm coğrafi bölgelerde %0,1 gibi oldukça düşük düzeyde azalırken, kadın istihdamı %1,9 düzeyinde kalmıştır (ILO, 2021a, s.2-4). Tüm bu veriler bir arada değerlendirildiğinde, tüm bölgelerde erkeklere kıyasla kadın istihdamındaki düşüşün daha yüksek olduğu görülmektedir. Şekil 1'de tüm dünyada cinsiyete ve ülke gelir gruplarına göre emek piyasasına dair en güncel veriler sunulmuştur:

Şekil 1: Cinsiyete ve Ülke Gelir Gruplarına Göre İstihdam (Nüfus Oranı, %), 2019-2022

Kaynak: ILO, World Employment and Social Outlook: Trends 2022, s.25.

Şekil 1'de görüldüğü üzere, dünya genelinde 2020 yılında kadın istihdamı bir önceki yıla göre %2,2 düşüş, 2021 ve 2022 yılında %0,4 artış; erkek istihdamı ise 2020 yılında bir önceki yıla göre %2,8 düşüş, 2021 yılında %0,7 ve 2022 yılında %0,6 artış göstermiştir. Kadın istihdamı 2020 yılındaki ani düşüşün ardından 2021 ve 2022 yıllarında artış göstermesine karşın, salgın öncesi seviyenin hâlâ altında kalmaktadır. 2022 verileri erkek istihdamının da salgın öncesi seviyelerin altında kalacağını gösterse de, kadın ve erkek istihdamı arasındaki orantısız fark kadınların hâlâ ciddi ölçüde erkeklerin gerisinde kaldığını göstermektedir. Gelir grubuna göre bakıldığında, kadın ve erkek istihdamı arasındaki farkın en yüksek olduğu ülkelerin düşük-orta gelirli ülkeler olduğu görülmektedir.

İstihdam-işsizlik gibi verilerin yanı sıra çalışma saatlerindeki kayıplara ilişkin cinsiyete dayalı verilere göre, Asya ve Pasifik'te kayıtlı istihdamdaki erkeklerden (%35) daha fazla kadın (%50) çalışma sürelerinde düşüş bildirmiştir. Bununla birlikte Avrupa ve Orta Asya'da serbest meslek sahibi kadınlar (%25), serbest meslek sahibi erkeklere (%21) kıyasla daha fazla iş kaybı yaşadığını ifade etmektedir (UN Women, 2020b, s.5). Kadınların çalışma sürelerinde yaşadıkları düşüş eksik istihdam edilmelerine neden olurken, eksik istihdam konusu genellikle dikkatlerden kaçmaktadır. Bu bağlamda yalnızca istihdam artış-

azalışına bakmak yerine çalışma süreleri, çalışma şartları ve ücretler gibi konuların bir arada ele alınması daha doğru sonuçlar verecektir.

COVID-19 krizinden en çok etkilenen sektörlerde işgücünün büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Bu süreçte pek çok ülkede ilk işten çıkarmalar hizmet sektöründe görülürken, bunların başında kadın çalışanların çoğunlukta bulunduğu perakende satış, misafir ağırlama ve turizm sektörleri gelmiştir (UN, 2020, s.4). Hizmet sektörü içinde kadınların ağırlıklı olarak yürüttükleri işler, ücretli hastalık ve aile izni gibi temel işçi korumalarının eksikliği de dâhil olmak üzere düşük ücret ve kötü çalışma koşulları ile karakterize edilen “kadınlaştırılmış” işlerdir. Bu işlerde çalışanların 75,4 milyonunun (%54) kadın olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte ev hizmetlerinde çalışanlar da bu dönemde özellikle risk altındadır. Bu dönemde bakım ve temizlik hizmetlerine olan ihtiyaç artmasına rağmen karantinalar sebebiyle bu sektördeki kadınlar salgın öncesi çalışma düzenlerini sürdürmekte zorlanmışlardır. Bu durum, büyük ölçüde kadın işgücü arasında gelir ve istihdam kayıplarına neden olmuş, %80’i kadın olan ev hizmetleri çalışanlarının %72’si COVID-19 salgını nedeniyle işini kaybetmiştir (UN Women, 2020b, s.4-5). Bahsi geçen sektörlerde ve işlerde kayıt dışı çalışmanın yoğun oluşu bu kadınların gelirlerini büyük ölçüde azaltmıştır.

COVID-19 salgınına bağlı sosyal izolasyon tedbirleri nedeniyle bu dönemde pek çok işin dijital ortama taşınması, cinsiyete dayalı dijital uçurum nedeniyle kadın istihdamını etkileyen bir diğer faktör olarak değerlendirilebilecektir. Dijital araçlara ve internete erişim ile bunların kullanımına yönelik cinsiyet eşitsizlikleri hâlâ pek çok ülkede mevcuttur (UN Women, 2020a, s.4). Salgın, kadınların istihdam gibi ekonomik güvencesizliğini de açığa çıkarmıştır. 740 milyon kadının geliri salgının ilk ayında %60 düşmüştür (UN Women, 2020b, s.5).

COVID-19 salgınında yaşanan iş, istihdam ve gelir kayıplarının yanı sıra ekonomik güvenlik için kadınların sağlığını daha fazla tehlikeye attıkları ve sağlık sektöründe yoğun talep görmeleri nedeniyle yüksek sağlık riskleriyle karşı karşıya oldukları görülmektedir (UN Women, 2020b, s.4). Bununla birlikte salgın nedeniyle daha uzun saatler ücretli çalışmaya katılırken, ücretli çalışma sonrası evde ücretsiz çalışmaya devam ederek daha fazla çifte iş yüküne maruz kalmaktadırlar. Bu durum onları durmaksızın çalışır hâle getirmiştir (ILO, 2020b). Dünya genelinde sağlık ve sosyal bakım işgücünün %70’inden fazlasını kadınlar oluşturmaktadır (ILO, 2020b; UN Women, 2020b, s.4; UN Women, 2021, s.5). Salgın esnasında ön saflarda çalışan hemşireler, ebeler ve toplum sağlığı çalışanları çoğunlukla kadınlardan oluşmaktadır. Almanya, İtalya, İspanya ve ABD’den alınan verilere göre; kadın sağlık çalışanlarının erkek meslektaşlarına kıyasla 2 ile 3 kat arasında daha fazla COVID-19’a yakalandıkları görülmektedir. Sağlık çalışanları ile birlikte kişisel bakım çalışanları da başkalarıyla yakın temas nedeniyle yüksek risk altındadır. Göçmen ve marjinalleştirilmiş etnik gruplardan kadınlar genellikle bu mesleklerde aşırı temsil edilirken, kendileri ve aileleri için yüksek enfeksiyon riskine rağmen bu işlerde çalışmaya devam etmişlerdir (UN Women, 2020b, s.4-5; UN Women, 2021, s.16). Bununla birlikte sağlık işgücünün büyük bir kısmını kadınlar oluşturmasına rağmen kadınlar sağlık yöneticilerinin %28’ini teşkil etmektedir (UN Women, 2021, s.5).

Tüm bu veriler bir arada değerlendirildiğinde, salgının orantısız bir şekilde kadın istihdamı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu kanıtlanmaktadır. Küresel emek piyasası verilerine bakıldığında, salgının kadınları, özellikle de genç kadınları etkilediği görülmektedir (ILO, 2022, s.25, 28). Bu dönemde genç kadınların erkeklere kıyasla daha fazla istihdam kaybı yaşadığı görülürken, emek piyasalarından uzun vadeli bir şekilde dışlanma riskiyle karşı karşıya kaldıkları da anlaşılmaktadır (UN Women, 2021, s.5). Üstelik en yavaş iyileşmeyi de yine bu grup sağlamaktadır (ILO, 2022:28). 2019 ve 2020 yıllarının dördüncü çeyrekleri arasındaki verilere göre, eğitimde, öğretimde veya istihdamda yer almayan genç kadınların sayısı 48 ülkenin 28’inde artış göstermiştir. 2020’nin son çeyreğinde eğitimde, öğretimde veya istihdamda yer almayan gençlerin yaklaşık 10’da 6’sı kadındır (UN Women, 2021, s.5).

7. Literatür Tartışması

Cinsiyet eşitliği, son yıllarda gündemi oldukça meşgul eden sürdürülebilir kalkınmanın ve bu bağlamda insana yakışır iş gündeminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu gündeme rağmen kadınların sosyal ve ekonomik hayatta yaşamış oldukları dezavantajlar devam etmektedir. Ekonomik hayatta kadınların yaşamış oldukları dezavantajların başında emek piyasalarına girişte ve girmeleri hâlinde önlerinde ciddi bariyerler bulunması gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, kadınların istihdama katılımları hâlinde cam tavan tipi engellerin yanı sıra kariyer basamakları ile ilgili rol ve tanımlamalar ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir (UNEP, ILO, IOE ve ITUC, 2008, s.279, 293). Tüm bu zorlukların varlığı ve devamlılığı ile birlikte, son yıllarda kadınların sosyal ve ekonomik hayatta erkeklerle hak eşitliği bağlamında denk bir seviyeye gelebilmesi için verilen uğraşlar ve bu uğraşların sonucunda elde edilen sınırlı kazanımlar, 2020 yılının ilk aylarından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını nedeniyle kesintiye uğramış gözükmektedir.

COVID-19 salgını sağlık, ekonomi, güvenlik ve sosyal koruma başta olmak üzere hemen her alanda yalnızca biyolojik cinsiyetleri nedeniyle kadınlar ile kız çocuklarını daha fazla etkilemiştir (UN, 2020, s.2). Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'na göre; 2021 yılında küresel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğine yaklaşma oranı ortalama olarak %68 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı ile birlikte 2021 yılı verileri bir arada değerlendirildiğinde, COVID-19 salgını nedeniyle küresel cinsiyet eşitliği konusunda ilk kez gerileme yaşandığı ifade edilmektedir. Bu gerileme etkisi de göz önüne bulundurulduğunda, dünya çapında toplumsal cinsiyet eşitliğine erişim için 136 yıl daha beklemek gerekmektedir (WEF, 2021). Bu gerilemenin toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili uzun yıllar mücadele sonucu elde edilen sınırlı ilerlemeyi kesintiye uğrattığı görülürken, krizlerin kadınlar üzerinde daha yıkıcı etkilerinin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kadınların bir krizi atlattıklarında ve krizden etkilenen küçük işletmelerini yeniden inşa etmelerindeki zorlukların en önemli nedeni, tüm dünyada toprağa, finansal sermayeye ve diğer varlıklara daha az erişebilmeleridir. Avrupa ve Orta Asya'da UN'nin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğini değerlendirme anketlerinden ortaya çıkan kanıtlar, serbest meslek sahibi kadınlar ve erkekler arasındaki farka vurgu yaparak erkeklerin çalışma saatlerinin azalma olasılıklarının daha yüksek olmasına karşın (kadınların %50'sine karşı erkeklerin %54'ü) daha fazla kadının, COVID-19 salgını nedeniyle işini veya mesleğini kaybettiğini ortaya çıkarmaktadır. Kadınların %25'i bu dönemde işini veya mesleğini kaybederken, bu rakam erkeklerde %21 olarak gerçekleşmiştir (UN Women, 2020b, s.4).

Tüm dünyada yaşanan krizlerin kadınlar ve erkekler açısından yaratmış olduğu sonuçlar değerlendirildiğinde, çeşidi ne olursa olsun bu krizlerin etkilerinin cinsiyetten bağımsız olmadığı ve bu bağlamda küresel bir sağlık krizine dönüşen COVID-19 salgınının de cinsiyetli bir kriz olduğu görülmektedir. COVID-19 salgını nedeniyle erkeklerin daha fazla ölüm oranına sahip olduğu bildirilirken, ekonomik ve sosyal sonuçlar göz önüne alındığında ise kadınlar ve kız çocuklarının daha fazla etkilendikleri ve dezavantajlarının giderek büyüdüğü bildirilmektedir. Kadınlar, emek piyasalarının kırılğan aktörleri oldukları için geçim kaynaklarını erkeklerden daha hızlı kaybetmektedir. UN Women ve UNDP analizlerine göre; 2021 yılına kadar dünya çapında yaklaşık 435 milyon kadın ve kız çocuğu günde 1,90 dolardan daha az bir gelirle yaşayacak ve salgın kaynaklı şokların bir sonucu olarak bunların 47 milyonu yeniden yoksulluğa düşecektir (UN Women, 2020b, s.1; UN Woman, 2021, s.6). 25-34 yaş aralığındaki kadınların erkeklere oranla %25 daha fazla aşırı yoksulluk sınırında yaşadığı tahmin edilmektedir (BM, 2020, s.7). Bu rakamlar, tüm dünyada hâlihazırda yaşanan kadın yoksulluğunun derinleşme tehdidini artırmaktadır (Kahraman ve Özsoy, 2021). 2020 yılının ilk aylarında patlak veren krizin tüm dünyada ekonomi üzerindeki etkilerinin tam anlamıyla aşılamadığı bilinmekle beraber, bu etkilerin ne kadar süreceği bilinmediği için kadın yoksulluğu konusunda endişeler artmaktadır.

Talay Keşoğlu'na (2022) göre de, COVID-19 salgını kadınların maruz kaldığı toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri körüklemiş ve bu nedenle salgın cinsiyetli bir küresel kriz olarak deneyimlenmiştir. Bu

eşitsizlik, ekonomi ve siyaset başta olmak üzere tüm günlük hayat pratiklerine sirayet etmiştir. Özellikle COVID-19 salgınına bağlı karantina sürecinde ücretli veya ücretsiz emek olarak çalışması fark etmeksizin her yaş grubundaki kadının ev içi bakım emeklerinin arttığı ve bu dönemde işten çıkarmalardan kadınların daha fazla etkilenmeleri sebebiyle gelir kaybı yaşayarak yoksullaştıkları görülmüştür.

COVID-19 salgınıyla mücadelede her ülke kendine has tedbirler uygulamasına rağmen, bu tedbirlerin en yaygını virüsün yayılım hızının azaltılması maksadıyla sosyal mesafenin korunması ve izolasyon olmuştur. İvedilikle uygulanan bu tedbirler, salgın ile mücadelenin cinsiyet körü bir nitelik kazanmasına uygun bir ortam hazırlamıştır. Sosyal izolasyona dayalı tüm tedbirler, esas olarak kadınları mağdur ederken, bu mağduriyetler ev içi üretim, özel ve kamusal alan kıskacında kurulmaya çalışılan iş-yaşam dengesi, ekonomik etkiler ve kadına yönelik şiddet şeklinde özetlenebilecektir (Sumbas, 2021, s.155). Sosyal ve ekonomik hayatta kadınların yaşamış oldukları bu mağduriyetler, çocuk sahibi olan kadınlar üzerinde daha da etkili olmuştur. Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun'a (2020, s.80-81) göre, COVID-19 salgını sürecinde emek piyasalarına katılan çocuk sahibi kadınlar, "özel alanına kamusal alanı sığdıran" annelerdir. Özel ve kamusal alanın salgın sürecinde daha fazla iç içe geçmesi, çocuk sahibi olan kadınları oldukça yıpratmıştır.

Adams-Prassl, Boneva, Golin ve Rauch (2020) tarafından yürütülen özel ve kamusal alana dair cinsiyet eşitliğini ölçmeye dayalı araştırma verilerine göre; COVID-19 salgını başladığından günümüze kadarki süreçte ABD ve İngiltere'de kadınların işlerini kaybetme ve kazançlarında düşüş yaşama olasılıkları erkeklere kıyasla daha yüksek seyretmiştir. İngiltere'de kadınların işlerini kaybetme olasılıkları erkeklere kıyasla %5 fazla iken, ABD'de bu fark %7'ye çıkmıştır. Zaman kullanımı açısından erkekler kadınlarla kıyaslandığında, kadınların uzaktan eğitim ve çocuk bakımı için daha fazla zaman harcadığı görülmektedir (Adams-Prassl ve ark., 2020, s.3,19). İngiltere'de erkeklerin çocuk bakımı için 2,5 saatin altında ve uzaktan eğitim için 2 saatten az zaman harcadığı görülmektedir. Kadınlar ise çocuk bakımı için 3,5 saatten ve uzaktan eğitim için 2 saatten fazla zaman harcamaktadır. ABD'de bu işler için cinsiyet farkı biraz daha az olmasına rağmen genel manada İngiltere ile benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Araştırmacılar, salgın nedeniyle iş kaybındaki cinsiyet farkının, her ülke içinde eğitim, meslek ve bölgesel konum kontrol edildikten sonra bile devam ettiğini ifade etmektedirler. Cinsiyet farkının kapanmamasının en önemli nedeni ise ev içi üretim ve bakım emeği için harcanan zamanın kadınlar açısından daha yüksek olmasıdır (University of Cambridge, 2020). Koca'nın (2021) salgın döneminde çeşitli ülkelerde çalışan kadınların ücretsiz bakım emeği sorununu çözmeye yönelik atılan adımları değerlendirdiği çalışmasında, kadınlarla erkekler arasında ev içi üretim ve bakım emeği hususlarında ciddi bir zaman farkı olduğu ve kadınların istihdamda erkeklerin gerisinde kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadınlar bakım emeği sorunsalı sebebiyle işgücünden ayrılmayı veya kariyer hedeflerini küçültmeyi düşünmektedirler.

Andrew ve ark. (2020) tarafından yürütülen araştırma verileri de benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Kadınların Şubat 2020'den itibaren ücretli bir işten ayrılma olasılıkları erkeklerden daha yüksektir. İşten ayrılmanın yanı sıra kadınların mevcut küresel kriz esnasında işlerini geçici veya kalıcı olarak kaybetme olasılıkları da erkeklerden %23 daha fazladır. Ücretli bir işte çalışan anne ve babalar arasında annelerin çalışma saatleri babalara göre daha büyük oranda azalmıştır. Kriz öncesinde çalışan kadınlar haftada ortalama 6,3 saat ücretli iş yaparken, kriz sonrasında bu çalışma 4,9 saate düşmüştür. Evden çalışan kadın ve erkeklerde ise, kadınların ücretli işleri ile birlikte çocuk bakımına ayırdıkları zaman erkeklere kıyasla daha yüksektir. Kadınlar günün ortalama 10,3 saatinde çocuk bakımı ile ilgilenirken, erkekler 2,3 saat daha az çocuk bakımı ile ilgili faaliyetlere katılmaktadır. Bununla birlikte ev içi üretimde kadınlar yine erkeklere kıyasla 1,7 saat daha fazla zaman geçirmektedir. Galasso ve Foucault (2020, s.10) da Avusturya, Kanada, Almanya, İtalya, Polonya ve İsveç'te kadınların erkeklere kıyasla işlerini daha fazla kaybettiklerini veya bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir.

25-54 yaş arası çocuklu kadınlardan toplanan bilgilere göre, bu kadınların karantina sürecinde okulların kapanmasıyla erkeklere kıyasla ücretsiz bakım ve ev işi yüklerinin arttığı ve istihdama

katılımlarının azaldığı görülmüştür. 2019 ve 2020'nin son çeyrekleri arasında Ekvador, İtalya, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin de içinde olduğu 11 ülkenin 7'sinde 6 yaş altı çocukları olan çalışma çağındaki kadınlar ve erkekler arasında işgücüne katılımında toplumsal cinsiyet farkı daha da genişlemiştir (UN Women, 2021, s.14).

Tüm dünyada COVID-19 salgını nedeniyle özellikle karantina döneminde kadın ve erkeklerin ücretli ve ücretsiz emek olarak zaman kullanımları değerlendirmesinde, yaygın olarak kadınların aleyhine bir tablo olduğu gözlemlenirken, Türkiye'de de benzer bir durumla karşılaşmıştır. Uzaktan eğitime geçilmesi, çocuk, yaşlı ve hasta bakım ihtiyaçlarının artması, piyasadan tedarik edilen ürün ve hizmetlere erişimde yaşanan aksaklıklar gibi olağanüstü durumlar, ev içi üretim ve bakım emeğine yönelik ciddi bir talep artışına neden olmuştur. Bu durum kadınların ücretli ve ücretsiz olarak sundukları emeklerini artırarak, hâlihazırda yaşamış oldukları çifte iş yükünü daha da artırmıştır. Bununla birlikte dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kadınlar istihdamda daha kırılgan bir konuma sürüklenmiştir (UNDP, 2020). Topal ve Kaya'nın (2021) yürütmüş oldukları araştırma sonucuna göre, kadınların COVID-19 salgını döneminde kriz dışı zamanlarda kendilerine ait olduklarını düşündükleri ev içi üretim ve bakım emeği sorumlulukları oldukça artmış, bununla birlikte emekleri iyice görünmez hâle gelmiştir. Bir diğer önemli sorun ise, özel alan ve kamusal alanın sınırlarının iyice bulanıklaşarak kadınların kamusal alanda kalmakta zorlanmaları olmuştur. Aksu Kocatürk (2021) de benzer şekilde Türkiye'de 135 kadınla yapmış olduğu görüşme neticesinde, salgın nedeniyle kadınların ev içi yükümlülüklerin orantısız bir şekilde arttığını ifade etmektedir.

Yine Türkiye'de TÜSİAD, TÜRKONFED ve UN Women (2020, s.6, 17-19) ortaklığında yürütülen araştırmaya göre; kadın ve erkek çalışanların iletmiş oldukları sorun alanlarında en büyük farkların başında özel ve kamusal alan dengesinin kurulması gelmiştir. Bu farkları sırasıyla evden çalışma ile birlikte ücretli çalışma saatlerinin artması, endişe, psikolojik stres, tükenmişlik vb. durumlar ve evde iletişim ve bilişim teknolojilerine kısıtlı erişim zorlukları izlemektedir. Özel sektörde çalışan kadınların neredeyse tamamına yakını (%99) artan ev işleri ve çocuk, yaşlı ve hasta bakımı sebebiyle COVID-19 salgını döneminde oldukça zorlandıklarını, %97'si uzaktan ve evden çalışma nedeniyle iş yüklerinin ve %89'u ise karantina ve artan iş yükü nedeniyle ev içi şiddetin arttığını belirtmiştir. Bununla birlikte salgın nedeniyle ortaya çıkan ruhsal ve duygusal sorunlar ile bunların sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini erkeklere kıyasla daha yüksek oranda yaşadıkları (%96,5) ortaya çıkmıştır (UN Women, 2020c, s.10). Tüm dünyada yürütülen çeşitli araştırmalara göre hem ücretli hem de ücretsiz kadın emeği salgından olumsuz etkilenmiştir (Bezirgan Tanış, 2021; Akkan ve Kesici, 2021; Çalış Duman, 2021; Hopyar, 2021).

COVID-19 salgınının ekonomik etkilerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini güçlendirdiğine yönelik görüşler daha yaygın olmakla birlikte bu eşitsizliğin azalabileceğine yönelik tartışmalar da yürütülmektedir (Yaşar Dinçer ve Yirmibeşoğlu, 2020, s.188). Salgın sebebiyle işini kaybeden veya evden çalışmaya başlayan erkeklerden ve salgın sürecinde aktif olarak çalışmaya devam eden kadınlardan oluşan ailelerde erkekler ister istemez geçici bir süre de olsa ev içi üretim ve bakım emeğinin temel sağlayıcıları hâline gelebilmektedir (Alon, Olmstead-Rumsey ve Tertilt, 2020, s.20-22). Bahsi geçen aile modelleri sayıca daha az olmakla birlikte bu geçici bakım yükü sorumluluğu değişiminin kalıcı ve gelecekte toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bir katkısı olup olmayacağını ise zaman gösterecektir. Bununla birlikte daha önce de belirtildiği gibi, salgın sürecinde çift kazananlı ailelerde evden çalışmaya geçilmesi sonucu kadının ücretsiz çalışmaya erkeğin ise ücretli çalışmaya daha fazla zaman ayırma eğiliminde olması durumu daha yaygındır. Bu bağlamda erkeğin evden çalıştığı veya işini kaybettiği ancak kadının ev dışında ücretli çalıştığı durumlarda erkeklerin ev içi üretim ve bakım emeğinden sorumlu hâle gelmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı tabloyu değiştirebilecek veya azaltacak güçte ve süreklilikte olacak gibi gözükmemektedir.

8. Sonuç

COVID-19 salgınının ekonomide küresel cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerinin açığa çıkarılmasının hedeflendiği çalışmada, bahsi geçen eşitsizliğin varlığına dair kanıtlar sunulmuş ve ilgili alanlar ile özellikle feminist literatüre katkı yapılması amaçlanmıştır. Kadınların salgın döneminde özel ve kamusal alanda yaşadıkları sorunlar çeşitli açılardan irdelenerek verilerle desteklenmiş ve COVID-19 salgınının kadınlar açısından daha yıkıcı sonuçları olduğu ortaya çıkarılarak hedefe ulaşılmıştır.

Kadınların ev içi üretim ve karşılıksız bakım emeğinden birincil derecede sorumlu tutulmalarına karşın erkeklerin kamusal alanla eş kılınması, kadınların yaşamış oldukları tüm dezavantajların ve bu dezavantajlar nedeniyle oluşan eşitsizliğin asıl nedenidir. Bu eşitsizlik, tüm günlük hayat pratiklerinde olduğu gibi kadınların ekonomik sistem içindeki gücünü de zayıflatırken, emek piyasalarına girişte ve istihdamda kalmada çeşitli zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde kadınların hem özel hem de kamusal alanda çeşitli zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir.

Küresel bir krize dönüşen COVID-19 salgını nedeniyle kadınların ev içi üretim ve bakım emeğine ayırdıkları zaman ve istihdam kayıpları erkeklere kıyasla orantısız bir şekilde artmıştır. 2020 yılının ilk çeyreğinde etkileri tüm dünyada görülmeye başlayan salgın koşulları, kadınların hâlihazırdaki dezavantajlarını katlayarak büyümüştür. Çalışan ve çocuk sahibi kadınların çifte mesai ve yakın bir tarihe kadar duygusal emeğe dair rollerin de eklenmesiyle üçüncü mesai yaptıkları tartışılırken, COVID-19 salgınının kadınlara yeni sorumluluklar yüklemesiyle dördüncü mesai kavramı gündeme gelmiştir. Bununla birlikte salgın nedeniyle evden çalışan kadınların kamusal alanlarını özel alanlarına sığdırmaları beklentisi de kadınları ciddi ölçüde yıpratmıştır. COVID-19 salgınının pek çok eşitsizlik türünü tetiklediği ve bunların başında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin geldiği söylenebilecektir.

Kadınların karşılıksız ve de görünmeyen emekleri, esas olarak resmi ekonominin ve hanehalklarının devamlılığı için elzemdir. COVID-19 salgınında uygulanan karantina tedbirleri, okul ve işyerlerinin kapatılması ile birlikte çeşitli hizmetleri de sekteye uğratarak, bu emek türüne olan bağımlılık bir kez daha açığa çıkmıştır. Ancak bu açığa çıkış bu emek türünü daha değerli hâle getirmezken, özel alanda kadınların maruz kaldığı iş yükü artışı, bu süreçte kadınların kimi zaman yarı zamanlı çalışmayı veya istihdamdan ayrılmayı düşünmelerine, kimi zaman da sektörel ve mesleki ayrışma nedeniyle kadınların yoğun oldukları sektörlerin krizden etkilenmesiyle işlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Bununla birlikte milyonlarca kadın emek piyasalarından tamamen çekilmiştir. Bu durum kadınların yoksulluk tehdidini artırmaktadır.

COVID-19 salgınının tüm dünyada genel ekonomik tabloyu bozduğu ve işsizliği artırdığı bilinmekle beraber güncel veriler ışığında kadınların bu süreçte erkeklere göre daha fazla etkilendiklerinin açığa çıkması, bu krizin cinsiyetten bağımsız olmadığını göstermektedir. 2022 ve 2023 yılına dair tahminler kadınlarda istihdam artışı yaşanacağını öngörmekle birlikte, bu artış salgın öncesi seviyelerin yakalanması için henüz yeterli olmayacaktır.

Tüm bu veriler, salgının son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı sınırlı ilerlemeleri kesintiye uğrattığını göstermektedir. Bu kesintinin kalıcı bir nitelik kazanmaması için toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı politikaların ve sosyal koruma sistemlerinin geliştirilmesi ile birlikte özellikle ev içi üretim ve bakım emeği sorununa çözüm getirilmelidir. Öncelikle üretken kabul edilmeyen bu ücretsiz emek türü değerli hâle getirilmeli, akabinde çocuk bakım hizmetlerine erişim uygun ve kaliteli koşullarda sunulmalıdır. Günümüzde sıklıkla telaffuz edilen sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı bir iyileşme hızı şarttır.

ILO, UN ve OECD gibi kurumların raporları ile literatürdeki çeşitli araştırma sonuçları, COVID-19 salgını gölgesinde ekonomide küresel cinsiyet eşitsizliğinin arttığı yönünde bir sonuca ulaşılmasında temel belirleyiciler olmuştur. 2020 ve 2021 yılına ait somut veriler olmasına karşın yakın gelecek ile ilgili

değerlendirmeler tahminlere dayanmaktadır. Tüm dünyada salgının etkisini yitirmeye başlamasıyla yakın gelecek tahminlerinden farklı dinamikler oluşabileceği ihtimali gözden kaçırılmamalıdır. Bununla birlikte küresel bağlamda savaş, iklim krizi vb. nedenlerle salgın dışında olağandışı başka durumların da yaşanıyor olması resmi ekonomileri çeşitli yönlerden etkilemektedir. İlgili verilere bağlı kalınması ve salgınla eş zamanlı olarak küresel ekonomiyi etkileyen diğer durumların kapsam dışı tutulması çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bununla birlikte verilerin sağlandığı raporların küresel bağlamda güncel ve nesnel bilgi akışını sağlayan kurumlar tarafından yayımlanmış ve bu kurumların kadın istihdamı ile ilgili spesifik araştırmalar yürütüyor olması, güvenilirlik ve geçerliliği artırmakta ve çalışmanın güçlü yanını oluşturmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Acar-Savran, G. (2013). *Beden emek tarih, diyalektik bir feminizm için* (3.bs). İstanbul: Kanat Yayınları.
- Adams-Prassl, A., Boneva, T., Golin, M. & Rauh, C. (2020, April). *Inequality in the impact of the coronavirus shock: Evidence from real time surveys*, Cambridge-INET Working Paper Series No: 2020/18, Cambridge Working Papers in Economics: 2032, University of Cambridge.
- Akkan, B. ve Kesici, Z. (2021). Covid-19 salgını, iş ve aile yaşamını uzlaştırma ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler üzerine bir inceleme. *Çalışma ve Toplum*, 2021/4, 2813-2838. Erişim adresi: <https://calismatoplum.org/makale/covid-19-salginisve-aile-yasaminiuzlastirma-ve-toplumsal-cinsiyete-dayaliesitsizlikler-uzerine-birinceleme>
- Aksu Kocatürk, G. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde kadınların ev içi yükümlülükleri. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Kış Sayısı, 240-253. <http://dx.doi.org/10.48145/gopsbad.970414>
- Alon, T., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J. & Tertilt, M. (2020, April). *The impact of covid-19 on gender equality*. Working Paper Series, Working Paper-26947, Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Andrew, A., Cattan, S., Costa Dias, M., Farquharson, C., Kraftman, L., Krutikova, S., Phimister, A. & Sevilla, A. (2020, May 27). Parents, especially mothers, paying heavy price for lockdown, *Institute for Fiscal Studies*, Retrieved from <https://ifs.org.uk/publications/14861>
- Bezirgan Tanış, B. (2021). Covid-19 pandemisi sürecinde kadın emeğinin görünümüleri. *Sosyoloji Dergisi*, 41-42, 263-283. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/65879/1028667>
- Birleşmiş Milletler. (2020, April 9). *Politika özeti: Covid-19'un kadınlar üzerindeki etkisi*.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası feminizm ve kimliğin alt üst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Chung, H. (2020, March 30). Return of the 1950s housewife? How to stop coronavirus lockdown reinforcing sexist gender roles. *The Conversation*. Retrieved from <https://theconversation.com/return-of-the-1950s-housewife-how-to-stop-coronavirus-lockdown-reinforcing-sexist-gender-roles-134851>

- Çalış Duman, M. (2021, 1-2 Haziran). *Covid-19 salgınında kırılğan taraf: Kadın çalışanlar* [Konferans sunumu]. International Asian Congress on Contemporary Sciences-V, Azerbaijan Nakhchivan State University.
- Demir, O. Ö. (2017). Nitel araştırma yöntemleri. İçinde K. Böke (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (s.286-318). Alfa Yayınları.
- Ecevit, Y. (2021). *Türkiye’de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi projesi faz II- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel kavramları*, Ankara: Ceid Yayınları.
- Galasso, V. & Foucault, M. (2020). *Working during covid-19: Cross-country evidence from real-time survey data*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No: 246.
- Héritier, F. (2015). İnsanlığın şafağında (Y. Aşçı Dalar, Çev.). İçinde Françoise Héritier, Michelle Perrot, Sylviane Agacinski, & Nicole Bacharan (Eds.), *Kadınların en güzel tarihi* (s. 3-51). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hochschild, A. & Machung, A. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. New York: Viking.
- Hopyar, Z. (2021). Covid-19 sürecinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri: Birleşik Krallık örneği. *Akademik Düşünce Dergisi*, Sayı 4, Güz 2021, 90-106. <http://dx.doi.org/10.53507/akademikdusunce.913572>
- International Labour Organization. (2017). *World employment and social outlook – Trends for women 2017*. International Labour Office, Geneva.
- International Labour Organization. (2020a, April 7). *Covid-19 and the world of work, second edition updated estimates and analysis*.
- International Labour Organization. (2020b, April 13). *Women health workers: Working relentlessly in hospitals and at home*, Comment, Retrieved from https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_741060/lang--en/index.htm
- International Labour Organization. (2021a, July). *Building Forward Fairer: Women’s rights to work and at work at the core of the COVID-19 recovery*, Policy Brief.
- International Labour Organization. (2021b, January). *ILO monitor: Covid-19 and the world of work*. Seventh edition.
- International Labour Organization. (2021c). *World employment and social outlook: Trends 2021*.
- International Labour Organization. (2022). *World employment and social outlook: Trends 2022*, Geneva.
- Kahraman, A. B. ve Özsoy, E. (2021). Covid-19 döneminde derinleşen kadın yoksulluğu. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1-20. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2028722>
- Koca, D. (2021). Covid-19 döneminde çalışan kadınların ücretsiz bakım emeği sorununun seçilmiş ülkelerin çözüm mekanizmaları kapsamında değerlendirilmesi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(2), 333-351. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2014708>
- Koç, E. ve Yeniçeri, Z. (2021). Covid-19 pandemi sürecinin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğine etkileri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, IV(1), 80-102. <http://dx.doi.org/10.33708/ktc.899892>

- Mies, M. (2014). Cinsiyete dayalı işbölümünün toplumsal kökenleri (Y. Temurtürkan, Çev.). İçinde M. Mies, V. Bennholdt-Thomsen, & C. Von Werlhof (Eds.), *Son sömürge: Kadınlar* (s. 101-150). İletişim Yayınları.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). *Tackling coronavirus (covid-19): Contributing to a global effort, Towards gender-inclusive recovery*.
- Sumbas, A. (2021). Türkiye’de covid-19 pandemisiyle mücadele politikalarında görünmeyenler: Kadınlar. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(Covid-19 Özel Sayısı), 155-172. <http://dx.doi.org/10.17065/huniibf.884445>
- Power, K. (2020). The covid-19 pandemic has increased the care burden of women and families. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 16(1), 67-73. <http://dx.doi.org/10.1080/15487733.2020.1776561>
- Talay Keşoğlu, B. (2022, Şubat). *Covid-19 pandemisini ‘cinsiyetli’ bir küresel kriz olarak deneyimledik!*, [Basın Bülteni].
- Topal, N. ve Kaya, S. (2021, 4-5 Kasım). *Çalışan kadınların covid-19 pandemisi döneminde ev içi rollerindeki değişim: Emek sömürsü* [Konferans sunumu]. Uluslararası Kadın ve Aile Sempzyoumu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun. <http://ukas2021.com/Home/Page/44?slug=Tam%20Metin%20Kitab%C4%B1>
- Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği, Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu & United Nations Women. (2020, Kasım). *Covid-19 salgınının kadın çalışanlar açısından etkileri*.
- United Nations. (2020, April 9). *Policy brief: The impact of covid-19 on women*.
- United Nations Environment Programme, International Labour Organization, International Organisation of Employers & International Trade Union Confederation. (2008). *Green jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world*. Publishing Services Section United Nations Office, United Nations Environment Programme, Nairobi.
- United Nations Development. (2020). *Covid-19 küresel salgın sürecinde Türkiye’de bakım ekonomisi ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler*, Araştırma Notu.
- United Nations Women. (2020a). *Adressing the economic fallout of covid-19: Pathways and policy options for a gender-responsive recovery*, Policy Brief No. 15.
- United Nations Women. (2020b). *From insights to action: Gender equality in the wake of covid-19*, New York, NY.
- United Nations Women. (2020c). *The economic and social impact of covid-19 on women and men: Rapid gender assessment of covid-19 implications in Turkey*, Turkey: Ankara.
- United Nations Women. (2021). *Progress on the sustainable development goals the gender snapshot 2021*.
- University of Cambridge. (2020, April 21). *Women bear brunt of coronavirus economic shutdown in UK and US*. Retrieved from <https://www.cam.ac.uk/research/news/women-bear-brunt-of-coronavirus-economic-shutdown-in-uk-and-us>
- Walby, S. (1986). *Patriarchy at work*. University of Minnesota Press.
- World Economic Forum. (2019, March 8). *An economist explains why women are paid less*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/an-economist-explains-why-women-get-paid-less/>
- World Economic Forum. (2021). *Global gender gap report 2021*.

- Yaşar Dinçer, F. C. ve Yirmibeşoğlu, G. (2020). COVID-19'un ekonomik etkilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değerlendirilmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, Special Issue*, 780-792. <http://dx.doi.org/10.21547/jss.787218>
- Yerlikaya, B. (2020). *Türk Sineması'nın üretken kadınları: Öteki'den özne'ye (Toplumsal cinsiyet bağlamında 1980 sonrası Türk Sineması'nda kadın emeği)*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (12.bs)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö. ve Dursun, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanını sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 78-94, Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/54658/738006>